Kritisk Funksjonell realisme en biofilosofi for vår tid

Av Professor Trond Gansmo Jakobsen

Innledning: Velkomst og problemstilling

Kjære kolleger, studenter og gjester.

Vi lever i antropocen – en tidsalder der menneskehetens handlinger har endret planetens geologiske og økologiske systemer irreversibelt. Men før denne krisen ble materiell, var den konseptuell. Den økologiske krisen er dypest sett en filosofisk krise. Det er en krise som bunner i hvordan vi forstår natur, hvordan vi forstår vitenskap, og hvordan vi forstår vår egen plass i kosmos.

Jeg vil i denne forelesningsrekken introdusere et filosofisk rammeverk som jeg har valgt å kalle *funksjonell realisme*. Dette er ikke bare et teoretisk bidrag til akademia. Det er et forsøk på å bygge en ontologisk bro mellom biofilosofi, økofilosofi og samfunnskritikk.

Naturen er ikke en maskin

Mitt utgangspunkt er at økofilosofien har kjørt seg fast i en unødvendig skyttergravskrig. På den ene siden har vi en reduksjonistisk materialisme, som reduserer alt liv, økosystemer og subjektivitet til ren kjemi, fysikk og mekaniske årsak-virkningsforhold. På den andre siden har vi radikal sosialkonstruktivisme og postmodernisme, som i sin iver etter å avsløre menneskelige maktstrukturer, ender opp med å redusere selve naturen til en språklig konstruksjon eller en kulturell tekst.

Begge deler er økologisk uansvarlige. Naturen er ikke en maskin, og den er ikke en tekst. Naturen er en realitet, den har kausal kraft, og den er levende. Det er her den *kritiske realismen,* utviklet av Roy Bhaskar tilbyr den filosofien vi nå trenger. Ved å kombinere kritisk realisme med biologisk innsikt, kan vi formulere en *funksjonell realisme* som redder naturens ontologiske status uten å falle tilbake til naiv positivisme.

Hoveddel 1: Det kritiske realistiske fundamentet

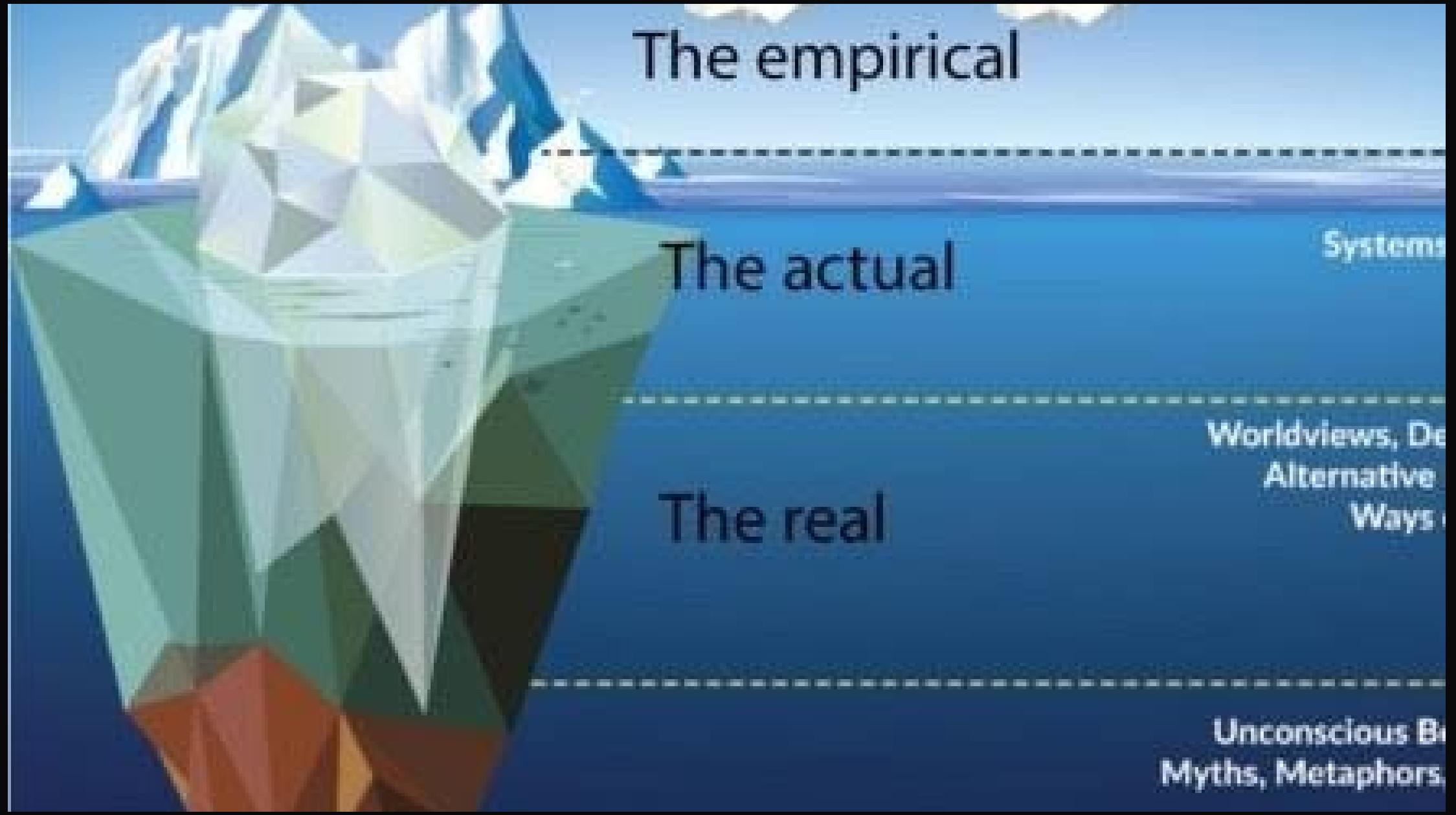
La oss begynne med fundamentet. Hvorfor *kritisk* realisme?

Kritisk realisme lærer oss at virkeligheten er lagdelt, differensiert og i stadig endring. Bhaskar introduserte et helt avgjørende skille mellom tre ontologiske domener:

Det erfarte (The Empirical): Det vi observerer, måler og opplever.

Det faktiske (The Actual): Hendelsene som faktisk finner sted i verden, uavhengig av om vi observerer dem eller ikke.

Det reelle (The Real): Det dypeste nivået. Dette er domenet som omhandler strukturer, mekanismer og tendenser som har kausale virkninger. Det er disse mekanismene som *genererer* hendelsene i det faktiske domenet.

The empirical
The actual
Systems
Worldviews, De
Alternative
Ways
The real
Unconscious Be
Myths, Metaphors,

Epistemisk feilslutning

Hvorfor er dette så viktig for økofilosofien? Jo, fordi positivistisk vitenskap gjør den feilen at den likestiller *det reelle* med *det erfarte*. Hvis vi ikke kan måle det i et laboratorium her og nå, eksisterer det ikke. Dette kaller Bhaskar for "den epistemiske feilslutningen" (the epistemic fallacy) – å redusere hva som *er* (ontologi) til hva vi kan *vite* (epistemologi).

Når vi studerer et økosystem, studerer vi ikke bare en samling empiriske data – vi studerer reelle, generative mekanismer og strukturer. Klimaendringer, biologisk mangfold og økologiske synergier er ikke bare statistiske korrelasjoner; de er uttrykk for reelle krefter i naturens egne dypstrukturer.

Hoveddel 2: Introduksjon av kjernebegrepet

Dette bringer meg til mitt eget kjernebegrep: ***Funksjonell realisme.***

Hvis den kritiske realismen gir oss arkitekturen, gir funksjonell realisme oss livet som utfolder seg inni den. En funksjonell realisme insisterer på at biologiske funksjoner og økologiske relasjoner ikke bare er nyttige metaforer vi mennesker finner på for å organisere tankene våre. De er *objektivt reelle eksisterende entiteter*.

Foredragene 1, 2, 3

Denne foredragsrekken vil hvile på tre søyler, som til sammen utgjør mitt bio- og økofilosofiske prosjekt:

For det første: *Funksjonell realisme*. Det er erkjennelsen av at naturens relasjonelle og funksjonelle strukturer er reelle kausale krefter.

For det andre: *Funksjonelle slag* (Functional kinds).. Vi må bevege oss bort fra tanken om at biologiske arter er statiske, essensialistiske bokser. Men vi må også avvise at arter bare er vilkårlige merkelapper vi setter på naturen. Arter og økologiske roller er *funksjonelle slag* – dynamiske, relasjonelle kategorier som oppstår gjennom evolusjonær og økologisk interaksjon.

For det tredje: *Funksjonell rasjonalitet*. Her vil jeg argumentere for at menneskelig fornuft ikke er et isolert spøkelse i en mekanisk maskin som jo Descartes hevdet. Vår rasjonalitet er en evolusjonær, funksjonell respons på de ontologiske realitetene vi er innbygd i. Men denne rasjonaliteten har sporet av. Vi har erstattet en økologisk funksjonell rasjonalitet med en instrumentell, økonomisk rasjonalitet som ødelegger sitt eget livsgrunnlag.

Oversikt Foredragsrekke: Funksjonell Realisme og Økofilosofi

1. Introduksjonsforedrag: Broen mellom natur og struktur

Tittel: *Introduksjon til funksjonell realisme: Hvorfor økofilosofien trenger kritisk realisme.*

Fokus: Etablere det ontologiske fundamentet. Her utfordres både reduksjonistisk materialisme (som reduserer liv til ren kjemi) og radikal sosialkonstruktivisme (som glemmer naturens uavhengige eksistens).

Sentralt poeng: Hvordan "funksjonell realisme" plasserer seg i det kritiske realistiske skillet mellom det *reelle*, det *faktiske* og det *erfarte*.

Funksjonell slag og Økofilosofi

2. Det biofilosofiske fundamentet: Funksjonelle slag

Tittel: *Funksjonelle slag som organismer og økosystemer: Utover ren materialisme og nominalisme.*

Fokus: Definere hva et "funksjonelt slag" er i naturen. I motsetning til statiske, essensialistiske biologiske kategorier, oppstår funksjonelle slag gjennom organismers og økosystemers relasjonelle og generative mekanismer.

Sentralt poeng: Hvordan emergent egenskaper (fremvoksende egenskaper) i naturen må forstås som reelle kausale krefter, og hvordan dette redefinerer vårt syn på biologisk mangfold

Funksjonell rasjonalitet

Tittel: *Funksjonell rasjonalitet: Menneskelig tenkning som økologisk tilpasning og etisk ansvar.*

Fokus: Epistemologi og handling. Rasjonalitet er ikke en isolert, abstrakt menneskelig egenskap, med en *funksjonell* respons på de ontologiske realitetene vi er en del av.

Sentralt poeng: Hvordan kritisk realismes begrep om "dømmekraft-rasjonalitet" (judgmental rationality) utvides til en *funksjonell rasjonalitet* som integrerer vitenskapelig innsikt med økologisk praksis og etikk.

.

Emansipasjon og Økokrise

4. Det kritiske perspektivet: Emansipasjon og økokrise

Tittel: *Kritisk realisme i antropocen: Funksjonell rasjonalitet i møte med økologisk kollaps.*

Fokus: Forelesningens samfunnskritiske og emansipatoriske (frigjørende) del. Bruk av trippelen (realisme, slag, rasjonalitet) til å kritisere den rådende instrumentelle rasjonaliteten i økonomi og politikk som har ført til naturkrisen.

Sentralt poeng: Hvordan denne filosofi kan tilby konkrete, transformative løsninger for en bærekraftig fremtid